ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

№7(2)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 166 sahifa,
13-iyul, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – **Doctor of Pedagogical Sciences, Professor**
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Bolalik davridagi autizmning turli shakllarini differensial tashxislash 10
Saydaliyeva Xojiya Abdujalil qizi

Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda qo'llaniladigan korreksion ish tamoyillari 14
Karimova Zulfiya Abduraxmanovna, Saydaliyeva Xojiya Abdujalil qizi

Bo'lajak o'qituvchilarda axborot iste'mol madaniyatini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari........ 19
Dadonova Aziza Tulkunovna

Ilk o'spirinlik yoshidagi o'quvchilarning o'z-o'ziga bo'lgan munosabatini psixologik tahlili........ 23
Mamaradjabova Bog'zoda Abdilxakimovna, Panjiyeva Nargiza Botirovna

Oliy ta'lim tizimida muammoli o'qitish texnologiyasi 30
Tuksanova Zilola Izatulloyevna

Shahar va qishloq yuqori sinf o'quvchilarida irodaviy sifatlarning qiyosiy tahlili 35
Mamaradjabova Bog'zoda Abdilxakimovna, Panjiyeva Nargiza Botirovna

Organik kimyo ta'limida ochiq tipli STEAM loyihalarini loyihalashning didaktik modeli va uni amaliyotga joriy etish metodikasi 41
Bo'riyev Rashidbek O'ktamjonovich

Kasbiy kompetentlikni oshirishda raqamli ta'lim vositalari va interaktiv metodlardan foydalanish 47
Fazildjanova Nilufar Xikmatdjanovna

Tadbirkorlik faoliyatini innovatsion va ta'lim ekotizimidagi roli 50
Mirzayeva Nigora Ibrohimjon qizi

Kasbiy ta'lim muassasalarida strategik boshqaruvni joriy etishning nazariy-metodologik asoslari 54
Qobilov Voxidjon Zoxidovich

Психологические факторы мотивации личности в обучении иностранному языку........ 58
Мухамеджанова Римма Рашидовна

Jadid ma'rifatparvarlarining boshlang'ich ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarda kitobxonlik fazilatlari va madaniyatini shakllantirishdagi pedagogik tajribalari........ 66
Ahmadov Olimjon Shodmonovich, Fayzilova Mohinur Azamhon qizi

Talabalarda kelajakni strategik modellashtirish layoqatini rivojlantirish bo'yicha ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalarning qiyosiy-pedagogik tahlili........ 70
Sadriddinova Feruza Meliyevna

Bo'lajak pedagoglarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda fanlararo abstsessial va ordinatal bog'liqlikka asoslangan metodik ta'minotni takomillashtirish 75
Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich

Maktablarda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni isloh qilish: muammo va yechimlar........ 80
Qudratov O'ktam G'ofurovich

Ustoz–shogird tizimida raqamli vositalardan foydalanishning metodik asoslari 85
Tursunov Xusniddin Isomovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda maktab va oila hamkorligining pedagogik imkoniyatlari 88
Safarova Halovat Barnoyevna

Globallashuv sharoitida tolerantlik madaniyatining nazariy-metodologik asoslari........ 91
Yusupova Maftuna Ilxomiddin qizi, Qurbonova Zebiniso Mamarajab qizi

Adobe After Effects muhitida inersiyaviy davomiylik va ustma-ust harakatni avtomatlashtirishning matematik modeli (Ziyoanim Overlap)........ 97
Hakimov Bahtiyorjon Muzaffar o'g'li

Tizimli yondashuv asosida talabalarning raqamli kompetensiyasini takomillashtirishning uch komponentli konseptual modeli 101
Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi

The Theory of Fostering Students' Responsibility for Natural Resources and Waste in Karakalpak Folk Pedagogy.......... 104
Tursinbekova Qundizgul Joldasbekovna

Soft skills kompetensiyalarining ilmiy-pedagogik mohiyati va zaruriyati: soft skills tushunchasining evolyutsiyasi, asosiy komponentlari, turlari va tasnifi 109
Igamberdiyeva Gulmira Botir qizi

O'zbek va ingliz tillarida "yolg'izlik" konseptining leksik-semantik xususiyatlari.......... 115
Sabina Saitmurodova Olim qizi

Bo'lajak pedagoglarni kasbiy tayyorlashda art-pedagogikaning imkoniyatlari.......... 119
Komolova Iroda Xamidullayevna

9-sinf iqtisodiy va ijtimoiy geografiya darslarida GIS texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va uslubiy muammolari 123
Sapayeva Gulbahor Odilbek qizi

Zamonaviy biologiya ta'limida interaktiv metodlarni qo'llashning nazariy jihatlari 126
Abdullayeva Guzalxan Vladimirovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini xalqaro baholash dasturlari bilan ishlashga tayyorlashning zarurati 130
Berdimurodova Mexrubon Masudjonovna

Nutq nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi omillar 136
G'aniyeva Maloxat Odilovna

Ruhiy salomatlikni mustahkamlashda psixologik treninglarning ahamiyati 140
Maqsuda Norbosheva, Nafisa Abduyeva

Xitoy tilini xalqaro miqyosda o'qitishning zamonaviy tendensiyalari.......... 144
Shasaidova Lola Shamaksudovna

Социально-экологический кризис в Южном Приаралье.......... 149
Сеитова З. П.

Iqtisodiy fanlar bo'yicha to'garak faoliyatini tashkil etishning nazariy-metodik asoslari.......... 153
Xusanboyeva Tursunoy Muxammadqasimdjanovna

Motivational Readiness for Continuous Professional Development.......... 162
Okilova Kamola Sadulloyevna

NUTQ NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARNING IJTIMOIY MOSLASHUV JARAYONIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

G'aniyeva Maloxat Odilovna
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
mustaqil izlanuvchisi
Buxoro innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida nutq nuqsoni bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillar empirik tadqiqot asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda 60 nafar o'quvchi (30 nafari nutq nuqsoniga ega va 30 nafari nazorat guruhi) ishtirok etdi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy moslashuvga eng kuchli ta'sir etuvchi omillar nutq nuqsonining og'irlik darajasi, o'qituvchi va tengdoshlarning munosabati hamda oilaviy qo'llab-quvvatlash ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida differensiallashgan psixologik-pedagogik yondashuvni qo'llash ijtimoiy moslashuv samaradorligini oshirishning muhim sharti ekanligi asoslandi.

Kalit so'zlar: nutq nuqsoni, ijtimoiy moslashuv, inklyuziv ta'lim, logopediya, psixologik-pedagogik omillar, o'zini o'zi baholash.

Abstract: This article presents an empirical study of the pedagogical and psychological factors influencing the social adaptation of primary school pupils with speech disorders in an inclusive education environment. The study involved 60 pupils, including 30 children with speech disorders and 30 pupils in a control group. The findings indicate that the severity of the speech disorder, the attitudes of teachers and peers, and family support are the most influential factors affecting social adaptation. The results also confirm the importance of implementing a differentiated psychological and pedagogical approach to enhance the effectiveness of social adaptation in inclusive educational settings.

Key words: speech disorder, social adaptation, inclusive education, speech therapy, psychological and pedagogical factors, self-esteem.

Аннотация: В данной статье на основе эмпирического исследования проанализированы педагогические и психологические факторы, влияющие на процесс социальной адаптации учащихся начальных классов с нарушениями речи в условиях инклюзивного образования. В исследовании приняли участие 60 учащихся (30 детей с нарушениями речи и 30 учащихся контрольной группы). Полученные результаты показали, что наиболее значимое влияние на социальную адаптацию оказывают степень выраженности речевого нарушения, отношение учителя и сверстников, а также семейная поддержка. Обоснована необходимость применения дифференцированного психолого-педагогического подхода для повышения эффективности социальной адаптации в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: нарушение речи, социальная адаптация, инклюзивное образование, логопедия, психолого-педагогические факторы, самооценка.

KIRISH

Inklyuziv ta'lim tizimi alohida ehtiyojli o'quvchilarning umumiy ta'lim muhitiga to'laqonli integratsiyalashuvini ko'zda tutadi. Nutq nuqsonlari (duduqlanish, dizartriya, alaliya, dislaliya va boshqalar) bolaning muloqot qobiliyatini cheklab, uning ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab tadqiqotchilar nutq buzilishi bilan past o'zini-o'zi baholash, xavotirlanish va tengdoshlardan chetlanish o'rtasida bog'liqlik borligini ta'kidlaydilar.

Biroq inklyuziv muhitda ushbu o'quvchilarning moslashuviga aynan qaysi omillar hal qiluvchi ta'sir ko'rsatishi va ularning o'zaro nisbati hozirgacha yetarlicha aniqlanmagan. Tadqiqotning maqsadi - nutq nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va ularning ahamiyat darajasini belgilashdan iborat.

Tadqiqot gipotezasi: nutq nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy moslashuv darajasi nuqsonning og'irligiga emas, balki ko'proq ijtimoiy-psixologik muhit (o'qituvchi, tengdoshlar, oila munosabati) sifatiga bog'liq.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nutq nuqsoni bo‘lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi muammosi defektologiya va logopediyaning bir qator klassik ishlarida o‘z aksini topgan.

L.S. Vygotskiy nuqsonni kompensatsiyalash mexanizmini ijtimoiy muhit bilan bog‘laydi [1], R.E. Levina nutqiy buzilishlarning tizimli korreksiyasini asoslaydi [2], M.Yu. Ayupova esa bu yondashuvni milliy ta’lim sharoitiga moslashtiradi [3].

C. Rogers va R. Dymondning moslashuvni o‘lchash metodologiyasi [4] ushbu tadqiqotning empirik asosini tashkil etdi.

Tadqiqot bazasi va ishtirokchilar. Tadqiqot Buxoro viloyatidagi inklyuziv ta’lim joriy etilgan 3 ta umumta’lim maktabida o‘tkazildi. Tadqiqotda 7-10 yoshli 60 nafar o‘quvchi ishtirok etdi: tajriba guruhi - turli darajadagi nutq nuqsoni bo‘lgan 30 nafar o‘quvchi, nazorat guruhi - nutq rivojlanishi me’yorda bo‘lgan 30 nafar o‘quvchi.

Tadqiqot metodlari. Quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ijtimoiy moslashuvni baholash uchun Rojers-Daymond moslashuv so‘rovnomasining bolalarga moslashtirilgan varianti;
- o‘zini-o‘zi baholash darajasini aniqlash uchun Dembo-Rubinshteyn metodikasi;
- tengdoshlar munosabatini o‘rganish uchun sotsiometriya metodi;
- nuqsonning og‘irlik darajasini baholash uchun logopedik tekshiruv;
- oilaviy muhitni baholash uchun ota-onalar va o‘qituvchilar bilan anketa-so‘rovnoma.

Ma’lumotlarni qayta ishlash. Olingan natijalar matematik-statistik usullar (foiz hisobi, o‘rtacha qiymat, Pirson korrelyatsiya koeffitsiyenti) yordamida tahlil qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot natijalari ijtimoiy moslashuv darajasi bo‘yicha ikki guruh o‘rtasida sezilarli farq borligini ko‘rsatdi. Moslashuv darajalarining guruhlar kesimidagi taqsimoti 1-jadvalda keltirilgan.

Inklyuziv ta’lim tizimi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarning umumiy ta’lim muhitiga to‘laqonli integratsiyalashuvini nazarda tutadi. Nutq nuqsonlari (duduqlanish, dizartriya, alaliya, dislaliya va boshqalar) bolaning muloqot qobiliyatini cheklab, uning ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ko‘plab tadqiqotchilar nutq buzilishi bilan o‘zini o‘zi past baholash, xavotirlanish hamda tengdoshlardan chetlanish o‘rtasida o‘zaro bog‘liqlik mavjudligini ta’kidlaydilar.

Biroq inklyuziv ta’lim muhitida ushbu o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuviga aynan qaysi omillar hal qiluvchi ta’sir ko‘rsatishi va ularning o‘zaro nisbati hozirgacha yetarli darajada aniqlanmagan. Tadqiqotning maqsadi nutq nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuv jarayoniga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash hamda ularning ahamiyat darajasini belgilashdan iborat.

Tadqiqot gipotezasi: nutq nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuv darajasi nuqsonning og‘irligiga emas, balki ko‘proq ijtimoiy-psixologik muhitning (o‘qituvchi, tengdoshlar va oilaning munosabati) sifatiga bog‘liq.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nutq nuqsoni bo‘lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi muammosi defektologiya va logopediyaning qator klassik ilmiy ishlarida o‘z aksini topgan.

L.S. Vygotskiy nuqsonni kompensatsiyalash mexanizmini ijtimoiy muhit bilan bog‘laydi [1], R.E. Levina nutqiy buzilishlarning tizimli korreksiyasi nazariyasini asoslaydi [2], M.Yu. Ayupova esa mazkur yondashuvni milliy ta’lim sharoitiga moslashtiradi [3].

C. Rogers va R. Dymond tomonidan ishlab chiqilgan moslashuvni o‘lchash metodologiyasi [4] ushbu tadqiqotning empirik asosini tashkil etdi.

Tadqiqot bazasi va ishtirokchilari. Tadqiqot Buxoro viloyatidagi inklyuziv ta’lim joriy etilgan uchta umumta’lim maktabida o‘tkazildi. Tadqiqotda 7-10 yoshdagi 60 nafar o‘quvchi ishtirok etdi. Shundan tajriba guruhi turli darajadagi nutq nuqsoniga ega bo‘lgan 30 nafar o‘quvchidan, nazorat guruhi esa nutq rivojlanishi me’yorida bo‘lgan 30 nafar o‘quvchidan iborat bo‘ldi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ijtimoiy moslashuvni baholash uchun Rojers-Daymond moslashuv so‘rovnomasining bolalarga moslashtirilgan varianti;

- o'zini o'zi baholash darajasini aniqlash uchun Dembo–Rubinshteyn metodikasi;
- tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun sotsiometriya metodi;
- nutq nuqsonining og'irlik darajasini baholash uchun logopedik tekshiruv;
- oilaviy muhitni baholash maqsadida ota-onalar va o'qituvchilar bilan anketa-so'rovnoma.

Ma'lumotlarni qayta ishlash. Olingan natijalar matematik-statistik usullar, jumladan foiz hisobi, o'rtacha qiymat va Pirson korrelyatsiya koeffitsiyenti yordamida tahlil qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot natijalari ijtimoiy moslashuv darajasi bo'yicha tajriba va nazorat guruhlari o'rtasida sezilarli farq mavjudligini ko'rsatdi. Moslashuv darajalarining guruhlar kesimidagi taqsimoti 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval: **Ijtimoiy moslashuv darajalarining guruhlar bo'yicha taqsimoti (%)**

Moslashuv darajasi	Tajriba guruhi	Nazorat guruhi
Yuqori	23	70
O'rta	44	27
Past	33	3

Korrelyatsion tahlil ijtimoiy moslashuvga ta'sir etuvchi omillarning ahamiyat darajasini aniqladi. Pirson korrelyatsiya koeffitsiyentlari 2-jadvalda berilgan.

2-jadval: **Moslashuvga ta'sir etuvchi omillar bilan korrelyatsion bog'liqlik**

Omil	Korrelyatsiya (r)
O'qituvchi va tengdoshlar munosabati	0,68
Oilaviy qo'llab-quvvatlash	0,61
O'zini-o'zi baholash darajasi	0,54
Nuqsonning og'irlik darajasi	-0,42

Sotsiometriya natijalariga ko'ra, nutq nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning **40 %**i sinfda "chetlangan" yoki "e'tibordan chetda" maqomida bo'lib, bu holat ularning muloqotdagi cheklovlari bilan bog'liqligi aniqlandi. Biroq o'qituvchi tomonidan maxsus pedagogik strategiyalar qo'llanilgan sinflarda ushbu ko'rsatkich **18 %**gacha kamaygani kuzatildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ilgari surilgan gipotezani tasdiqladi: nutq nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi nafaqat nuqsonning og'irlik darajasiga, balki ko'proq ijtimoiy-psixologik muhitga bog'liqdir. Nuqsonning og'irlik darajasi bilan ijtimoiy moslashuv o'rtasidagi bog'liqlik (r = -0,42) o'qituvchi va tengdoshlar munosabati bilan ijtimoiy moslashuv o'rtasidagi bog'liqlikka (r = 0,68) nisbatan kuchsizroq ekanligi ushbu xulosani yaqqol tasdiqlaydi.

Mazkur natija ilmiy adabiyotlarda mavjud qarashlar bilan hamohang bo'lib, bolaning atrofidagi ijtimoiy muhitning bag'rikengligi uning nutq nuqsoni darajasiga nisbatan muhimroq omil ekanligini ko'rsatadi. Tengdoshlar tomonidan rad etilish o'quvchida logofobiya va ijtimoiy izolyatsiyani kuchaytirsa, aksincha, qo'llab-quvvatlovchi muhit o'zini o'zi baholash darajasini oshirib, ijtimoiy moslashuv jarayonini tezlashtiradi.

Olingan natijalardan kelib chiqib, inklyuziv ta'lim muhitida quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi:

- o'qituvchilarni inklyuziv pedagogika bo'yicha maxsus tayyorlash;
- sinf jamoasida bag'rikenglik muhitini shakllantirish;
- logoped, psixolog, o'qituvchi va oila hamkorligini mustahkamlash;
- shuningdek, har bir bola uchun individual ijtimoiy moslashuv dasturini ishlab chiqish.

Tadqiqotning cheklovi shundan iboratki, tadqiqot namunasi nisbatan kichik (60 nafar ishtirokchi) bo'lib, faqat bitta hududda o'tkazilgan. Shu sababli olingan natijalarni umumlashtirish uchun kengroq hududlarni qamrab olgan va ko'proq respondentlar ishtirokidagi tadqiqotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot nutq nuqsoni boʻlgan oʻquvchilarning ijtimoiy moslashuviga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash imkonini berdi. Ahamiyat darajasi boʻyicha mazkur omillar quyidagi ketma-ketlikda joylashdi: oʻqituvchi va tengdoshlar munosabati, oilaviy qoʻllab-quvvatlash, oʻzini oʻzi baholash hamda nutq nuqsonining ogʻirlik darajasi. Olingan natijalar inklyuziv ta'lim samaradorligi bolaning atrofidagi ijtimoiy-psixologik muhit sifatiga bevosita bogʻliqligini koʻrsatadi. Demak, nutq nuqsoni boʻlgan oʻquvchilarni qoʻllab-quvvatlashda kompleks, hamkorlikka asoslangan va differensiallashgan psixologik-pedagogik yondashuvni qoʻllash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Vygotskiy L.S. Asarlar toʻplami: Defektologiya asoslari. - Moskva: Pedagogika, 1983.
2. Levina R.E. Logopediya asoslari. - Moskva: Prosveshcheniye, 2005.
3. Ayupova M.Yu. Logopediya. - Toshkent: Oʻqituvchi, 2019.
4. Rogers C., Dymond R. Psychotherapy and Personality Change. - Chicago: University of Chicago Press, 1954.
5. Oʻzbekiston Respublikasining "Ta'lim toʻgʻrisida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №7(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.